

„ATENTÁT“ NA GOTTWALDA

Ondřej Stavinoha (*1955)

Na náměstí Velké říjnové socialistické revoluce ve středočeské Příbrami stála kdysi socha Klementa Gottwalda, hlavního strůjce komunistického převratu v Československu, budovatele totalitního systému a „prvního dělnického prezidenta“. Před půlnocí 23. srpna 1978 přišel k soše Ondřej Stavinoha a umístil na ni trhavinu: *„Bronzový Gottwald měřil dva metry šedesát. [...] Dal jsem mu to mezi nohy, k tomu dvanáctivteřinový odpalník-zpoždovač, odpálil jsem to plochou baterkou. A utíkal jsem [...]“* Stavinohův „atentát“ byl politicky motivovaný – Československo už deset let okupovala sovětská armáda, Gottwald symbolizoval teror, nesvobodu, podřízenost Moskvě. Zajímavé je, že razantní protest neprovedl „agent imperialismu“ či „reakční živel“, jimiž obyvatelstvo strašila propaganda, ale muž z lidu, horník, zástupce nejvzdvihovanější profese.

Ondřej Stavinoha se narodil 14. června 1955 v dělnické rodině ve Znojmě. Do učení nastoupil v Rýmařově (obor zemědělec mechanizátor), po škole dělal chvíli traktoristu, pak narukoval na povinnou vojnu, z níž odešel do příbramských uranových dolů. Pracoval na šachtě, nijak zvlášť mu to nevadilo, na dřinu byl zvyklý. Když se blížilo desáté výročí okupace Československa (začala 21. srpna 1968), zrál v Ondřeji Stavinohovi pocit, že je třeba dát najevo nesouhlas s politickou situací. Přičilo se mu, že okupační armáda je oslavovaná, štvála ho sebejistota komunistického aparátu, všudypřítomní esenbáci a milicionáři. Navíc zrovna chodil s dívkou, jejíž nevládní otec sloužil u SNB: *„Pořád prohlašoval: ‚Letos, při výročí, se nic dít nebude, žádné protesty, všechno máme obšancovaný!‘ Lezlo mi to na nervy. Ve stejné době pořádali esenbáci v Příbrami manévry, obcházeli hospody, buzerovali nás, když měl třeba někdo na bundě našitou americkou vlaku, strhli mu ji z rukávu. Každodenní šikana. Tak jsem si říkal: Já jim dám!“*

Jak se v nesvobodném režimu vyslovit proti okupaci a dát najevo, že s ponížením se všichni nesmířili? Ondřej o tom mluvil s kamarádem ze šachty Františkem Polákem. Nejdřív chtěli protestovat mlčky, chodit třeba v den výročí po městě v černém pohřebním oblečení, ale ten nápad zavrhli, s tím, že by si takové věci nikdo nevšiml. A tak Stavinoha vymyslel, že zaprotestuje nepřehlédnutelně, že vyhodí do vzduchu symbol bolševického režimu – bronzovou sochu Klementa Gottwalda. Po desítkách let Ondřej vzpomínal: *„Ze šachty jsem vytáhl asi kilo trhaviny na lámání skály, což tenkrát bez obtíží šlo. Trhavina se fasovala, ale nikdy jsme ji nespotřebovali úplně, po odpalech vždycky něco zbylo [...]“* Výbušniny ukryl v posteli na ubytovně a s Polákem se dohodli, že 21. srpna 1978 půjdou v

noci na příbramské náměstí a sochu odpálí. Zdálo se jim ale, že trhavina nebude stačit, a tak do plánu zasvětili známého z hornické ubytovny Jaroslava Týsla, který opatřil ještě další výbušninu.

Akce nevyšla podle plánu, protože 21. srpna se Polák a Stavinoha kvůli policejním hlídkám na náměstí nedostali. Ondřej se ale nechtěl vzdát. Na náměstí se tedy znovu vydali kolem půlnoci 23. srpna. Ondřej dal na sochu trhavinu a utíkal pryč: *„Doběhl jsem ke kašně, ozvala se detonace, že mě to poponeslo kousek dopředu. V té ráně jsem se otočil a vidím, jak Gottwald padá k zemi. Současně se vysypala skla, okna i výlohy, tak jsem si pomyslel: Tohle jsem přehnal! [...] Jak jsem později zjistil, ten výbuch sochu roztrhl v rozkroku, a pokud se pamatuju, utrl Gottwaldovi pravou nohu. Nakonec jsem všechny škody zaplatil, včetně opravy Gottwalda.“*

Záhy po výbuchu dorazili na příbramské náměstí řadoví policisté i důstojníci Státní bezpečnosti a začala se chystat mimořádná opatření. Ráno zahájila Okresní správa Sboru národní bezpečnosti trestní stíhání pro trestný čin obecného ohrožení, celé jedno patro v sídle příbramské policie obsadili pražští estébáci. Když se vyšetřování připravovalo a rozbíhalo, Ondřej Stavinoha s Františkem Polákem už spali na ubytovně. Druhý den odešli jako každé ráno na směnu: *„A to už naplno běžela policejní operace, každou chvíli hlásil rozhlas, aby se na SNB dostavil každý, kdo něco podezřelého viděl [...]. Bylo mi z toho dost ouzko, dokonce jsme s Polákem přemýšleli, jestli nemáme utéct za hranice, ale nevěděli jsme jak.“* Ondřej Stavinoha ani František Polák o výbuchu nikomu nic neřekli, ačkoli je prý svrběl jazyk, když poslouchali, jak se horníci v práci o atentátu baví. Na svobodě zůstali sedm dní a policie by zřejmě neměla šanci, kdyby se na služebně VB dobrovolně nepřihlásil Jaroslav Týsl. Měl totiž bez povolení pušku malorážku, dostal strach – a s vědomím, že s výbuchem nemá bezprostředně nic společného, začal vypovídat.

Policisté si pak pro „atentátníky“ přišli v noci přímo do dolu: *„Ve dvě v noci se na dobývce objevilo asi pět chlapů v civilu. ‚Kterej je Stavinoha? Půjdete s námi.‘ [...] Nechali mě ještě vykoupat a odvezli mě do Příbrami.“* Ondřej věděl, proč si pro něj přišli, ale netušil, jak na něj přišli. Seděl v suterénní kobce, pak si ho vyzvedl vyšetřovatel: *„Přišel chlapík v civilu, takový hodný, a říká: ‚Tak pojd, Ondřeji. Víš, proč jsi tady?‘ Já odpověděl, že nemám tušení. On povídá, že nemá cenu, abych zapíral. [...] Řekl: ‚Víš co, tak já tě nechám rozmyslet.‘ A odešel. Přišel druhý, ten byl zlý: ‚Tak Stavinoha, budeš mluvit, nebo nebudeš?! S kým jsi to vyhodil?!‘ A už to jelo: ruce za opěradlo židle, klepeta, facky: ‚Já to z tebe dostanu!‘ Pořád jsem se ptal, o co mu jde, zatloukal jsem, jak to šlo, a říkal si, že to přece nemůžou vědět. Nikdo nás neviděl, s nikým jsme nemluvili. Ale po půlhodině řvaní a fackování přišel zase ten hodnej. [...] A dal mi přečíst Týslovu výpověď.“*

Dál zapírat nemělo smysl – protokol, který Ondřej četl, obsahoval detaily, které mohli znát jen jeho kamarádi. A tak se vyšetřovatelům přiznal, podepsal výpověď a odvezli ho

do Prahy-Ruzyně do vazby. Vzpomíná, že s ním tenkrát jelo několik esenbáckých aut, která celou cestu houkala, „jako by převážela masového vraha“. Soud zasedal 22. až 26. ledna 1979. *„Nejdřív jsme šli ke Krajskému soudu v Praze [...]. Dostal jsem devět let s tím, že musím zaplatit veškerou škodu, která jen na soše dělala asi sto čtyřicet tisíc [...]. Devět let bylo moc. Sice mi ve vazbě říkali, že můžu dostat i něco horšího, ale já jsem s tím nějak nepočítal, neuvědomoval jsem si to [...]. Tehdy byla soudní síň narvaná lidmi, četli tam, že Národní výbor v Příbrami žádá exemplární potrestání, ale pak se zase přihlásil můj předák ze šachty, který žádal zmírnění trestu, že se za mě parta zaručuje. [...] Hned na místě jsem se proti rozsudku odvolal a věc šla asi po měsíci před Nejvyšší soud. Trestem mi nesnižili, akorát rozhodli, že malou část škody zaplatí Franta Polák [...]. Takže když to shrnu, já měl devět let, Polák dostal sedm a Jaroslav Týsl dostal rok.“*

Krátce po soudu byl Ondřej deportován do věznice ve Valdicích. Neměl tušení, co ho čeká, a vzpomíná, že po příjezdu propadal zoufalství. Naštěstí o něm už vědělo několik dalších politických vězňů, kteří zařídili jeho umístění na svou celu a seznámili ho s životem za mřížemi. Jako první se o něj postaral Josef Römer, odsouzený za údajnou špionáž: *„Když jsem přišel ve Valdicích na cimru, kde žilo třicet nebo pětatřicet chlapů, dal mi základní ‚školení‘, na toho a toho si dej pozor, s tímhle si nic nezačínej.“* Ondřej Stavinoha pak pracoval ve Valdické věznici „na skle“ – mačkal na stroji korálky, vyráběl kuličky: *„A jednou se za mým strojem objevil takový nadupaný chlapík a povídá: ‚Ty budeš dělat na mě!‘ [...] Kuličky a korálky jsem dělal ze skleněných tyčí, byly to metrové tyče, vždycky se rozžhavily v peci, z konce té tyče odtékalo sklo. Tak jsem jednu tu nažhavenou tyč vytáhl a říkám: ‚Jdi odsud nebo ti to vrazím do břicha.‘ Přišel ještě jednou nebo dvakrát, ale když viděl, že nepochodí, dal mi pokoj. Ale člověk musel být pořád takhle odhodlaný a ve střehu.“*

Ve Valdicích bylo politických vězňů jen pár, většinu osazenstva tvořili lidé odsouzení za kriminální delikty. Ondřej Stavinoha dostal přezdívku Gottwald. Hodně pracoval, protože nečinnost ho prý ničila: *„Kriminál, to je strašný stereotyp, jeden den jako druhý, je to nekonečně dlouhé. Pracoval jsem dvanáct hodin denně [...], takže jsem zase neměl moc času na nějaké depresivní myšlenky.“* Za sebou měl Ondřej neustále dozorčího, který ho hlídal a sledoval, dohled polevil po dvou a půl letech. Po pěti letech začal pravidelně cvičit, ale musel to dělat tajně. Asi po měsíci se Ondřej Stavinoha na vycházkovém dvoře setkal s kamarádem a „spoluatentátníkem“ Františkem Polákem. Když po pár letech Poláka propouštěli, Ondřej mu říkal, aby se stavil u Jaroslava Týsla, který je kdysi udal, a za to udání mu „srovnal fasádu“: *„Tehdy jsme ještě nevěděli, že Týsl se otrávil plynem. Nevím, proč ani jak se to stalo, ale když Franta přijel, byl už po smrti.“*

Časem se Ondřej Stavinoha zapracoval: *„Můj výdělek šel přitom z pětasedmdesáti procent na náklady věznění a na úhradu škody, tedy na výlohy za opravu zničeného*

Gottwalda [...]. Zaplatil jsem to asi po pěti nebo šesti letech.“ V kriminále si Ondřej „odkroutil“ celý trest a vzpomíná, že ho tehdy podržely sestra a matka, která jeho odsouzení těžce nesla, rok před koncem trestu poslala prezidentovi Gustávu Husákovi žádost o milost, ale prezident ji zamítl. Když Ondřej opouštěl bránu Valdic, byla už druhá polovina 80. let. Vyšel na svobodu jen o chvíli dřív, než socha Klementa Gottwalda, kterou srazil výbušninou, navždy zmizela. „Musel jsem si najít práci, protože tehdy byla pracovní povinnost. Tak jsem se sebral a šel jsem do dolů. [...] Nastoupil jsem na uran, na stejnou šachtu, do stejné party.“

Rok 1989 prožíval Ondřej s radostí, jen litoval, že převrat nepřišel dřív. Po listopadu začal usilovat o zrušení rozsudku. Rehabilitace se vlekla roky, ale dočkal se jí. V souvislosti s atentátem na bronzového Klementa Gottwalda zažil už v době svobody také nepříjemně kuriózní situaci – přišla ho vyšetřovat policie, poté co v roce 1990 na pražském Staroměstském náměstí vybuchla bomba, která těžce zranila německou turistku a lehce další desítky lidí. Nakonec jsme se Ondřeje Stavinohy poněkud naivně ptali, jestli mu zkušenost z komunistického vězení něco dala a jak se dnes ohlíží zpátky. Odmlčel se a pak řekl: *„Co by mohlo být na kriminále pozitivního? Ztráta času, ztráta všeho. Bylo to nekonečné. Ve vězení, když se dny vlekly, jeden jako druhý, jsem si často říkal: Stálo mi to za to? Ale co člověk nadělá – stalo se, změnit se to nedá. Už je to pryč.“*

Autor textu Adam Drda